

Araştırma Makalesi**Başvuru:** 09.03.2021**Kabul:** 01.04.2021**Atıf:** Bektaş, Oya Esra. "Felsefenin Akademideki Yeri Üzerine". *Temaşa Felsefe Dergisi* 15 (2021): 115-128.

Felsefenin Akademideki Yeri Üzerine

Oya Esra Bektaş¹

ORCID: 0000-0002-0976-8759

Öz

Bir eğitim kurumu olarak akademinin bireyin ve dolayısıyla toplumun şekillenmesindeki rolü yadsınamaz. Hatta akademinin bu noktadaki etkisi öylesine büyüktür ki akademik kurumların doğru yapılanması toplumsal refah düzeyini olumlu anlamda etkilemektedir. Buradaki yanlış bir yapılanma ise durumu tam tersine çevirmektedir. Akademi ile toplum arasındaki bu organik bağı sağlayan ve bir akademinin doğru bir biçimde şekillenmesine olanak veren pek çok temel unsur bulunmaktadır. Bu temel unsurlardan birisi ve belki de en önemlisi felsefedir. Öyle ki felsefe, akademiye kavramsal anlamını veren bütüncül eğitimin kilit taşıdır ve toplumun birer üyesi olarak akademik eğitim alan bireylerin bilime yaklaşım biçimini ve farkındalık düzeyini etkileyerek toplumun biçimlenmesine de dolaylı olarak katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada felsefenin akademideki işlevi üzerinde durulacak ve akademi ile toplum arasında oynadığı aracı rol ele alınacaktır. Bu konu, söz konusu tartışmaları yapmış ve aradaki bağı açık bir biçimde ortaya koymuş olan, Alman aydınlanmasının öncüleri arasında yer alan Kant, Fichte ve Schelling'in çözümlemelerine başvurularak ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Akademi, Felsefe, Bütünlük, Bilim, Eğitim, Kant, Fichte, Schelling.

The Place of Philosophy in Academy

Abstract

As an educational institution, the role of the academy in shaping the individual and therefore the society cannot be denied. In fact, the influence of the academy at this point is so great that the correct structuring of academic institutions positively affects the social welfare level. A wrong structuring here turns the situation on the contrary. Perhaps the most important of the basic elements that provides this organic bond between academia and society and determines the correct formation of an academy is philosophy. Philosophy is the keystone of holistic education, which gives academia its conceptual meaning. In this context, philosophy affects the approach to science and the level of awareness of individuals who receive academic education as members of the society and indirectly contributes to the formation of society in this way. In this study, the function of philosophy in academia and the mediating role it plays between academia and society will be discussed. This issue will be tried to be addressed by referring to Kant, Fichte and Schelling's analysis. For these philosophers, who were among the pioneers of the German enlightenment, clearly demonstrated the indispensable link between academia and society by analyzing them through their philosophies.

Key Words: Academy, Philosophy, Integrity, Science, Education, Kant, Fichte, Schelling.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. oyaesrabektas@nevsehir.edu.tr

Giriş

Sokrates, felsefenin sorgulama ile başladığını ve sorgulanmayan bir yaşamın değersiz olduğunu ileri sürmüş ve bunu yaşamı boyunca göstermeye çalışmıştır.² Platon ise hocası Sokrates'i izleyerek felsefenin değerli bir yaşamın ön koşulu olduğu düşüncesini Atina yakınlarındaki *Akademios* bahçelerinde kurduğu *Akademia*'nın³ varoluş amacına dönüştürmüştür. Hatta Platon bununla da yetinmeyip felsefeye verdiği önemi siyasi bir düzleme taşımış ve devleti yönetenlerin dahi filozof olması gerektiğini ileri sürmüştür. Öyleyse sorulması gereken soru, Sokrates'in vazgeçilmez dediği, Platon'un *Akademia*'nın merkezine koyduğu felsefenin yaşamımızın neresinde olduğu ve yaşamımıza nasıl dokunduğudur. Felsefenin insan yaşamındaki varlığı bilinçli bir kabule bağlıdır. Sokratesçi bir tavırla ya felsefenin yolu seçilerek yaşam değerli kılınır ya da ondan uzak durulur ve sorgulanmayan değersiz bir yaşam sürdürülür. Ancak bu seçimin çoğunlukla insanın bireysel seçimleri olmanın ötesine geçtiği görülür. Siyaseti yönlendirenlerin felsefeyi koyduğu yerin, başta devlet olmak üzere bir toplumun ve dolayısıyla toplumun içindeki bireylerin yaşam biçimini doğrudan etkilediği, felsefenin eğitimdeki rolünü ön plana çıkaran yöneticilerin önderliğindeki toplumların yaşam kalitelerinin yüksek olduğu görülmektedir. Batı'da bunun en somut örneklerinden birisi Yunan toplumu olmuştur. Doğa filozoflarından başlayarak Yunan filozoflarının, özellikle de Sokrates sonrası felsefenin toplumsal değişime olumlu katkıları bugün düşünce tarihinde açık bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Bunun yanı sıra Platon'un öncülüğünde kurulan *Akademia*'nın felsefenin merkezde olduğu bir eğitim kurumu olarak yapılması da toplumsal kalkınmayı somut bir biçimde etkilemiştir. Felsefenin eğitim yoluyla topluma olan olumlu etkileri üzerinden verilebilecek ikinci örnek hiç şüphesiz on dokuzuncu yüzyılda toplumsal anlamda büyük dönüşüm yaşamış olan Alman toplumu olacaktır. Almanların toplumsal ve hatta ulusal düzeyde bir birlik haline gelmesinde ve birlik bilincine erişmelerinde felsefe başat rol oynamıştır. Onlar bunu akademinin dönüşümünde felsefeyi ön plana çıkararak gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Başta Kant, Fichte ve Schelling olmak üzere dönemin pek çok Alman filozof ve aydını felsefenin akademideki rolünü kavramış ve bu kavrayışla felsefeyi eğitimin en üst noktasına yerleştirmenin gerekliliğini vurgulamışlardır. Bunun bir sonucu olarak Almanya'da üniversiteler yeniden yapılandırılmıştır. Bu bağlamda Almanya'da felsefe aracılığı ile yeniden yapılandırılan üniversitelerin dönüşümü göz önünde bulundurularak bu çalışmada felsefenin akademi⁴ için ne denli önemli olduğu ele alınacak, bir toplumun kültürel biçimlenmesine yön veren unsurların başında gelen ve bütüncül eğitimin vazgeçilmez ana ögesi olan felsefenin⁵ akademinin içinde merkezi bir rolde konumlandırıldığında bu biçimlenmeyi nasıl olanaklı kılacağı gösterilmeye çalışılacaktır.

1. Akademinin Tarihine Kısa Bir Bakış

Almanların akademinin yeniden şekillendirilmesi gerekliliğine yönelik tespitlerini ve yenilenme sürecinde felsefeyi neden ön plana çıkarmaya çalıştıklarını kavrayabilmek için önce akademinin günümüze dek değişip dönüşerek gelen anlamını tarihsel bir bakış açısıyla kısaca analiz etmek gerekir. Bilindiği gibi bugünkü akademinin kökenleri Platon'un kurduğu ve *Akademia* adını verdiği okula kadar geri gider. *Akademia* yapısı itibarıyla batı üniversitelerinin ilk örneği sayılır. Platon akademiye felsefenin merkezde yer aldığı

2 Platon, *Sokrates'in Savunması*, çev. Ari Çokona (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012), 58.

3 Jean Brun, *Platon ve Akademia*, çev. İsmail Yerguz (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2007), 17.

4 Tarihsel gelişimindeki isim değişiklikleri göz önünde bulundurularak burada akademi ile üniversite aynı anlamda kullanılmaktadır.

5 Suat Sinanoğlu, *Türk Hümanizmi, Cilt III* (İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 1999), 73.

bir eğitim kurumu olarak tasarlamıştır. Burada felsefenin yanı sıra matematik, müzik, şiir, diyalektik gibi alanlarda eğitim verilmektedir. Platon'un okulu kurmasındaki asıl hedefi, o gün için bir şehir devleti olan Atina'nın doğru yönetilmesi için gereksinim duyulan erdemli siyasetçiler yetiştirmektir.⁶ Platon, bunu, ahlak ve siyaset arasında sıkı bir bağ kurup öğrencilerine de böyle bir bilgelik eğitimi vererek gerçekleştirmeye çalışır ve bu amacını Sofistler karşısında doğru siyasetin merkezi olarak hizmet veren *Akademia* aracılığıyla tam anlamıyla gerçekleştirmeye çalışır.⁷ Onun kurduğu okul için ortaya koyduğu hedef, hiç şüphe yok ki daha sonra akademik kurumlar ile toplum ve elbette devlet arasındaki vazgeçilmez bağların oluşmasına da kaynaklık edecektir.

Yaklaşık bin yıl boyunca ayakta kalan *Akademia*'nın yapılanmasının orta çağ ile birlikte değişime uğradığı görülür. Her şeyden önce bir isim değişikliği olur ve orta çağda yükseköğretim veren akademi düzeyindeki kurumsal yapılar üniversite adını alır.⁸ Üniversite, Latince bütünlük anlamına gelen *universitas* kavramından türetilmiştir. Orta çağda üniversite denildiğinde başlangıçta loncalardan oluşan bir birlik akla gelir. Zamanla bu birlikli yapı daha pragmatik bir şekle bürünür ve üniversite bir kurum olarak teoride Hıristiyan öğretinin yayılmasına hizmet etmeye başlar. Burada tanrının varlığına ve bu varlığın bütünlüğüne ilişkin bir bilgi edinme çabası ortaya çıkar. Böylelikle *universitas* sözcüğüne evrensellik anlamı yüklenmiş olur.⁹ Bu bütünlük kavrayışı çabası içinde merkezde artık antik çağda olduğu gibi felsefe değil teoloji yer alır. Felsefe, yedi özgür sanatın okutulduğu, teolojiden farklı bir fakültenin parçası olarak artık teolojinin hizmetindedir. Onun özgürlüğünün sınırları teoloji fakültesinin kontrolündedir.¹⁰ Felsefenin orta çağ üniversitelerindeki ikincil konumu batıda modernleşme sürecinde de büyük bir değişikliğe uğramaz. Önce teoloji karşısında güç kaybeden felsefe, sonrasında modernleşme ile birlikte pragmatik bir eğitim modeli içinde kendine yer edinemez.

Bütün bu tarihsel değişimler ve bunun sonucunda Almanya'da akademinin iç işleyişine yansıyan olumsuzluklar, Kant, Fichte ve Schelling gibi filozofları bu konuda eyleme geçmeye zorunlu bırakır. Felsefenin itibarsızlaştırma sürecinin önüne geçmek adına akademik düzeyde bir yenilenmenin gerekliliğine vurgu yapan bu filozoflar, üniversitenin bütünlük idealinin ancak felsefe aracılığı ile gerçekleşebileceğini ileri sürmekle kalmaz, bunu felsefeleri içerisinde de gerekçelendirirler.

2. Felsefenin Öncülüğünde Akademinin Dönüşümü

Protestan Avrupa'da dini söylemlere dayanan eski üniversite fikri işlevini yitirirken onun yerini alacak yeni bir fikir ortaya çıkmaz. Üniversiteler on sekizinci yüzyıl başlarında henüz eğitimin merkezinde olmayıp eğitim daha çok bilimin yapıldığı enstitülerde ve aydınlanmanın bir ürünü olan salon kültürü yoluyla gerçekleştirilir. Dönemin üniversiteleri bu anlamda mevcut hali ile entelektüel olarak pek de cazip durumda

6 Anton-Hermann Chroust, "Plato's Academy: The First Organized School of Political Science in Antiquity", *The Review of Politics* 29, 1 (1967): 39-40.

7 Brun, *Platon ve Akademia*, 17.

8 John Willinsky, *The Intellectual Properties of Learning: A Prehistory from Saint Jerome to John Locke* (Chicago: University of Chicago Press, 2018), 2.

9 Meriç Bilgiç, "Universitas Kavramının Kant Felsefesindeki Yeri ve Üniversite Kurumu ile İlişkisi" (Doktora Tezi, *Maltepe Üniversitesi*, 2011), 70.

10 James A. Weisheipl, "The Structure of the Arts Faculty in the Medieval University", *British Journal of Educational Studies* 19, 3 (1971): 2-3.

değildir.¹¹ Bu durum diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Almanya'daki üniversiteler için de geçerlidir. Napolyon'un Prusya ordularını ağır bir yenilgiye uğratmasının ardından Almanlar parçalanmışlığın yol açtığı siyasi iktidarsızlıktan toplumsal birliği sağlayarak çıkmaya çalışırlar. Alman filozofların zihninde devlet, Almanya'yı bölen güçsüzlüğün politik realitesini aşan tinsel bir gerçeklik kazanmaya başlar.¹² Alman aydınları bu tinsel gerçekliğin Almanya'da varlık kazanması için dilsel ve dinsel birliğin ötesinde kültürel bir birliğe ulaşılması gerektiğinin farkındadırlar.

Bu parçalanmışlığa zemin hazırlayan siyasi koşullar karşısında Hegel gibi gerçeğin bütün olduğunu söyleyerek birlik ruhuna can kazandıran filozoflar ortaya çıkar.¹³ Almanya'da böylesi bir felsefi yaklaşımın toplum düzeyinde etkili olmasına aracılık eden unsur eğitim, bu eğitimin en önemli ayağı ise üniversiteler olur. Bu nedenle öncelikle üniversitelerin o gün içinde bulunduğu durum ve yol açtığı problemler tartışmaya açılır ve mevcut haliyle üniversitelerin işleyişinin düzeltilemeyeceği noktasına varılır. Bunun bir sonucu olarak üniversitelerin yeni baştan şekillendirilmesi gerekliliğine vurgu yapılır. Dolayısıyla bu, reform olmanın ötesinde radikal bir dönüşümün adıdır.¹⁴ Bu dönüşümde Fransa'daki aydınlanma hareketlerinin de etkisi ile ülkelerinde aydınlanmayı gündeme getiren ve böyle bir sürecin ancak akademi düzeyinde gerçekleştirilebileceğini söyleyen Kant, Fichte, Schelling gibi büyük Alman filozoflarının katkıları son derece önemlidir. Kant ve Fichte bu konuyu eserlerinde işlerken, Schelling daha sonra kitap olarak yayınlanacak olan açık bir dizi ders aracılığı ile gündeme taşımıştır.

Üniversitede bir dönüşüme gereksinimin olup olmadığına ilişkin tartışmaların ortaya çıkışında belirleyici olan ilk unsur, teolojinin felsefe karşısındaki baskınlığıdır. Orta çağın en azından son dönemine kadar felsefe ancak eğitimde bir aracı olabilmiş, teolojinin hizmetine sunulmuştur. Böyle olunca da aslında akademi dediğimiz kurum işlevini tam olarak yerine getirememiştir. Teolojinin felsefe karşısındaki bu üstünlüğü modern dönemde azalmış gibi görünse de aralarındaki mücadele on dokuzuncu yüzyıla kadar varlığını korumuştur. Almanya'daki köklü üniversitelerde de bu yüzyılda teoloji fakülteleri baskın bir rol oynamayı sürdürmüştür. Tübingen Üniversitesi'nde olduğu gibi pek çok üniversite teolojinin gölgesindeki bir felsefeye dayanmıştır. Hölderlin, Hegel ve Schelling'in Tübingen Üniversitesi teoloji fakültesinde okuduğu yıllarda teolojinin baskın gelmesi karşısındaki hoşnutsuzlukları eserlere dahi konu olmuştur.¹⁵ Almanya'da teoloji fakülteleri, Tanrı'nın ontolojik bütünlüğünün ancak teolojik bir eğitimle kavranabileceği düşüncesi üzerine kurulmuştur. Buradaki sorun teoloji fakültelerinin müfredatının sözü edilen ontolojik bütünlüğün kavranmasına olanak verecek bir yapıda olmamasıdır.

Felsefenin tehdit altındaki durumu salt teolojinin yol açtığı olumsuzluklarla açıklanamaz. Bir diğer saldırı noktası da çağın getirdiği koşullar altında bilime bakıştaki değişimdir. Fransız aydınlanmasının pozitifizm ışığında ilerlemesi ve rasyonelliği karşısında Alman aydınlanmacılar felsefenin değerini yitirme sürecine odaklanmış ve onun bir bilim olma düzeyine yükseltilmesini konu edinmişlerdir. Nitekim Kant ve Alman idealistlerinin felsefeye bir ilk ilke bulma ve onu bilim düzeyine yükseltme çabalarının arkasında yatan kaygılardan birisi de budur. Bilindiği gibi pozitivizmin on sekizinci yüzyıldaki egemenliği ile birlikte

11 Michael J. Hofstetter, *The Romantic Idea of University: England and Germany, 1770-1850* (London: Palgrave, 2001), X.

12 Hofstetter, *The Romantic Idea of University: England and Germany, 1770-1850*, XII-XIII.

13 Terry Pinkard, *German Idealism 1760-1860: The Legacy of Idealism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 3.

14 Hofstetter, *The Romantic Idea of University: England and Germany, 1770-1850*, XIII.

15 Arsenij Gulyga, *Schelling, Leben und Werke*, trans. Elke Kirsten (Stuttgart: Deutsche Verlagsanstalt, 1989), 17-19.

başta felsefe olmak üzere insani bilimlerin pek çoğunun değeri azalmıştır. Çünkü onlar kesin bilgiye erişmede kullanacak bir yöntemle sahip değillerdir, inceleme alanları deneyime konu olmadıkça da bilim olamayacaklardır. Tüm bilimlerin ondan doğduğu, bilimlerin bilimi olan felsefenin aynı gerekçelerle bu yüzyılda söylemleri dikkate alınmamaya başlar. Bu değer yitimi sadece felsefeyi değil onun etkisindeki her şeyi, yani yaşamın bütünü etkiler.

Üniversitelerde yaşanan olumsuzluklardan kurtulmanın ancak felsefeye eski değerinin kazandırılması ile olanaklı olduğunu düşünen Alman filozoflar bunu en üst düzeyden yani akademiden başlayarak düzeltmenin gerekliliğine vurgu yapmaya başlarlar.¹⁶ Bütünlüğün bilgisini sunacak eleştirel bir aklın yokluğunda üniversitenin işlevsiz kalacağı farkında olan Kant, Fichte ve sonrasında Schelling bütünü kavramayı sağlayan bir eğitimin teoloji ile değil ancak felsefe ile olanaklı olduğunu öne sürerler. Nitekim bütünü kavramak onun ilkelerini kavramak demektir ve bunu olanaklı kılacak tek şey, Aristoteles'in en genel ilkelerin bilgisini sunduğunu ileri sürdüğü felsefedir.¹⁷ Bu bağlamda akademik bir eğitimin felsefeden ve felsefeye dayalı bir bilim algısından bağımsız sürdürülemeyeceği gündeme gelir.¹⁸ Amaç akademide felsefenin öncülüğünde bilimsel bir eğitimi hayata geçirmektir. İnsan bilgisinin birlik ve bütünlüğü ideali ile kurulan felsefe fakültelerinde bu birliğin sağlanabilmesi adına insani bilimlerle doğa bilimlerinin disiplinler arası birer çalışma alanına dönüştürülmesi sağlanmaya çalışılır. Burada amaç özel bilimlerin bilgisini edinen öğrencinin bunu genelin bilgisinden hareketle yapabilmesidir. Sözü edilen alanlarda eğitim gören bireyler aldıkları özel eğitimden önce felsefe eğitimi alır. Bu nedenle Almanya'da felsefe doktorası alanlar bilimlerin birliğinin bilgisine, bir başka ifade ile en genelin bilgisine sahip olduğu için diplomasında felsefe doktoru ünvanı yazar. Bugün bu uygulama hala varlığını sürdürmektedir.¹⁹

3. Kant ve Fakülteler Çatışması

Fransız aydınlanmacılığının katı ussalcılığı karşısında tinselliğe vurgu yapan Alman filozoflar aydınlanmayı bu tinsel süreçlerle iç içe geçmiş bir biçimde hayata geçirmeye çalışırlar. Buradaki temel yaklaşımları, Fransız aydınlanmasının yol açtığı olumsuz siyasi sonuçların Almanya'yı etkilemesini engellemektir. Bunu sağlamanın yolunun eğitimden geçtiği ve on sekizinci yüzyılın ortaya çıkardığı kültürel koşullara dayalı olarak Almanya'da eğitimin yeniden yapılandırılması gerekliliği konusunda hemfikirdirler.²⁰ Buna bağlı olarak eğitimin ne olduğu ve nasıl sürdürülmesi gerektiği önemli bir tartışma konusu haline gelir. Söz konusu tartışmanın alt yapısını Kant'ın eğitim anlayışında da sıkça vurguladığı hümanizm oluşturur. Böyle bir eğitim

16 Onların çabaları Humboldt'un ortaya koyduğu düşüncelerle nihai bir noktaya erişir ve bunun sonucunda Berlin Üniversitesinin kuruluşu ile birlikte Almanya'da felsefenin ön plana çıktığı aklın yargı yetisinin işlerlik kazandığı yeni bir Alman üniversite vizyonu çıkar. Timothy Bathi, "Histories of the University: Kant and Humboldt", *MLN* 102, 3 (1987): 456.

17 Aristoteles, *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1996), IV. Kitap, 190-199.

18 Bu çalışmanın doğrudan konusu olmamakla birlikte ülkemizde de felsefenin yüksek öğretim düzeyinde önemine vurgu yapan çalışmalar ve bu konuya eğilen akademisyenler bulunmaktadır. Örneğin bu konuyu çalışmalarında fazlasıyla gündeme getiren Betül Çotuksöken, felsefenin akademide nasıl yer edineceğini ve bunun yollarını ele aldığı bir çalışmada bunun ilk adımının bütün yüksek öğretim öğrencilerinin ilk yılda "Felsefeye Giriş" dersi alması olduğuna vurgu yapar. Betül Çotuksöken, *Felsefeyi Anlamak Felsefe ile Anlamak* (İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 1995), 82.

19 Bas van Bommel, "Between "Bildung" and "Wissenschaft": The 19th-Century German Ideal of Scientific Education", in *Europäische Geschichte Online* (Mainz: the Leibniz Institute of European History, 2015), 31.

20 Peter Faulstich, *Aufklärung, Wissenschaft und lebensentfaltende Bildung. Geschichte und Gegenwart einer großen Hoffnung der Moderne* (Bielefeld: Transcript-Verlag, 2011), 144.

modelinde değerler ön plana çıkarılırken eğitimin ana unsurunun da felsefe olması gerektiği vurgulanır.²¹ İnsanın ancak eğitim ile insan olduğunu vurgulayan Kant'ın öncülük ettiği bu yaklaşım biçimi aydınlanmanın eğitim ideali ile uzlaşa içerisindedir. Kant, "Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt" adlı çalışmasında insanın aklını kullanma cesaretini göstermesi gerektiğini vurgular.²² Bir insanın bunu gerçekleştirebilmesi için eğitim bir zorunluluktur. Bu eğitim yaşamın her döneminde insan için vazgeçilmez olsa da aklın bir yeti olarak en üst düzeyde kullanımı üniversitede ve felsefe eğitimi aracılığıyla olanaklı olur. İşte bu noktada Kant'ın Almanya'daki üniversitelerin mevcut yapılanmalarına ilişkin tartışmaya dahil olduğu görülür.²³ Üniversite kurumuna bakış açısı Almanya'da Jena Üniversitesi'ndeki dönüşümle değişikliğe uğrarken²⁴ Kant yaptığı analizler aracılığı ile bu dönüşümün teorik temellerini ortaya koyar.²⁵ O, bu teorik temelleri "Der Streit Der Fakultäten (1798)" (Fakülteler Çatışması) adlı eserinde ele alır. Kant, adından da anlaşılacağı gibi bu eserinde geçmişin tarihsel bir kalıntısı olan ve kendi dönemine dek süren fakülteler arasındaki çatışmayı analiz eder.

O, bu analizinde döneminin fakültelerinin yüksek ve düşük düzey fakülteler olarak ayrıldığına dikkat çeker. Dönemin pragmatik eğilimlerinin bu ayrımın ortaya çıkmasında etkili olduğunu vurgulayan Kant'a göre mevcut sistemde yüksek düzey diye adlandırılan fakülteler tıp, hukuk ve teoloji fakülteleridir ve bu fakültelerin hükümetle organik bir bağı söz konusudur.²⁶ Bu bağ gereksinimlere dayalı olarak oluşturulmuştur. İnsanların yaşam koşullarını belirleyen sağlık, yasalılık ve öte dünyanın garanti altına alınması şeklindeki üç gereksinime karşılık gelen bu üç fakülte²⁷ haliyle hükümetin kendi varlığını sürdürmesine aracılık eder. Çünkü bunlar toplumun temel gereksinimleridir ve tam anlamı ile yerine getirilmediğinde bunun sorumlusu hükümetler olmaktadır. Dolayısıyla hükümetin üniversiteye bu anlamda yön vermesi kaçınılmazdır. Bunun da ötesinde hükümetler kendi güçlerini korumak ve arttırmak adına da bu fakültelerden güç alırlar. Örneğin hukuk fakülteleri hükümetin istediği yasaların ve adalet anlayışının oluşmasına aracılık ederken teoloji fakülteleri din aracılığı ile insanların kontrol altında tutulmasına hizmet eder.²⁸ Kant, yüksek düzey fakülteler arasında da bir ayrım yapar ve özellikle hukuk ve teolojinin tümüyle hükümetin yasaları uyarınca biçimlendirildiğini, buna karşın tıp fakültesinin zorunlu olarak doğa yasalarını izlemesi dolayısıyla daha bağımsız bir yapılanma içinde olduğunu söyler. Bu anlamda en azından tıp fakültelerindeki işleyişi düşük düzey fakültelerdeki işleyişe benzetir.²⁹

Kant'a göre üniversite aynı zamanda öğretileriyle ilgili olarak hükümetin emrinden bağımsız bir fakülteyi de içinde barındırmalıdır. Bu fakülte dışarıdan emir almayan her şeyi değerlendirmekte özgür olan ve bilimlerin çıkarlarıyla, yani hakikatle ilgilenen bir fakülte olmalıdır ki bu ancak akıl en üst yeti olarak

21 Faulstich, *Aufklärung, Wissenschaft und lebensentfaltende Bildung. Geschichte und Gegenwart einer großen Hoffnung der Moderne*, 147.

22 Immanuel Kant (1784) "Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt", çev. Nejat Bozkurt, *Toplumbilim* 11 (2000): 17.

23 On yedinci ve on sekizinci yüzyıllar Avrupa bilim akademileri için en parlak günler olduysa, on sekizinci yüzyıl Alman üniversiteleri için en dip nokta olmuştu: Asi öğrenciler, kayıtların düşmesi, öğretilen konular ile üniversite sonrası mevcut pozisyonlar arasındaki uyumsuzluklar tartışılırken on sekizinci yüzyılın son on yılında, üniversitenin kaldırılmasından söz edilmeye başlar. Bathi, "Histories of the University: Kant and Humboldt", 439.

24 Zachary Purvis, *Theology and the University in Nineteenth-Century Germany* (United Kingdom: Oxford University Press, 2016), 96.

25 Hofstetter, *The Romantic Idea of University: England and Germany, 1770-1850*, 25.

26 Immanuel Kant (1798), *Die Streit der Fakultäten* (Hamburg: Felix Meiner, 2005), 16.

27 Kant, *Die Streit der Fakultäten*, 20.

28 Kant, *Die Streit der Fakultäten*, 30

29 Kant, *Die Streit der Fakultäten*, 26.

kabul edildiğinde olanaklı hale gelir. Ona göre böyle bir fakülte olmaksızın hakikatin ortaya çıkması olanak dışıdır. Elbette hakikatin ortaya çıktığı bu aydınlanma hali hükümetin kendi zararına olacaktır; ancak akıl, doğası gereği özgürdür ve ona dışarıdan dayatılan bir hakikati emirle kabul etmez.³⁰ Kant'a göre bahsi geçen bu fakülteler düşük düzey fakülteler olarak adlandırılan felsefe fakülteleridir.³¹ Ona göre bu fakültelerin, özgürlük temelinde kurulması dolayısıyla büyük bir ayrıcalığa sahip olmasına rağmen düşük düzey fakülteler olarak adlandırılmaları insan doğasıyla ilişkilidir; öyle ki mevcut düzende emir verebilen bir adam, başkasının alçakgönüllü hizmetkârı olmasına rağmen, emrinde kimsesi olmayan özgür bir adama göre daha seçkin kabul edilmektedir.³² Felsefe fakültelerindeki işleyiş, yüksek düzey fakültelerde olduğu gibi yarara dayanmaz. Hükümet yüksek fakültelerin öğretilerini onaylama hakkını saklı tutar, ancak daha düşük düzey fakültelerin öğretilerini bilim adamlarının aklına bırakır.³³ Çünkü burada aklın kılavuzluğu esastır, akıl doğası gereği özgür olduğundan hakikatin ne olduğu ona dışarıdan dikte edilemez ve dolayısıyla felsefe fakülteleri dışarıdan yönlendirilemez.³⁴

Felsefe fakülteleri eleştiri üzerine kurulu olduğundan bu fakültelerde daha bağımsız, düşüncelerin özgürce ortaya konulduğu bilimsel eğitim verilmektedir. Üstelik bu fakülteler yüksek düzey fakültelerin uygulamalarına eleştirel bir gözle bakarak, hakikatin peşinde giderek onların doğru bir yolda ilerlemesine olanak sağlar.³⁵ Ancak bu yaklaşım biçimi hükümet politikaları ile çoğu zaman uzlaşmaz. Çünkü yüksek düzey fakültelerde eleştirel bir bakış açısının egemen olması hükümetin işleyişinin sorgulanmasına ve üniversiteler üzerindeki hakimiyetinin tehlikeye girmesine yol açar.³⁶ Ancak eğer bilgi bir araç olmaktan çıkarılıp kendi başına amaç olacaksa ve dış bir otoriteden bağımsız bir şekilde kazandırılacaksa bu tehlike göze alınmalıdır. Akademi düzeyinde bir eğitim söz konusu olduğunda amaç en genele ilişkin bilgiye erişilmesidir ki bu bir tür bilgelik düzeyidir. Bunu sağlayacak olan ise nihai olarak en üst akıl yetisinin işlerliği olan felsefenin kendisidir.³⁷ Üniversiteler insanın ve elbette toplumun bütüncül bir eğitimi dışında bir amaca yönelmeyecekse bu ancak aklın ön planda olduğu, eleştirinin yol gösterici olduğu bir eğitim modeli ile olanaklı olacaktır. Bunun için mevcut yapılanma dönüştürülmeli ve bilimin eleştirel bir bakış açısı ile üretildiği düşük düzey diye adlandırılan fakülteler üniversitelerin işleyişinde yüksek düzey fakültelerin yanında eleştirileriyle yön verici olmalı, Kant'ın ifadeleri ile muhalefet partisi gibi iş görmelidir.³⁸ Felsefe tam da eleştirel tavır dolayısıyla bu işi üstlenir.

30 Kant, *Die Streit der Fakultäten*, 18-19.

31 Kant, *Die Streit der Fakultäten*, 28.

32 Kant, *Die Streit der Fakultäten*, 19.

33 Kant, *Die Streit der Fakultäten*, 16-17.

34 Kant, *Die Streit der Fakultäten*, 27.

35 Kant, *Die Streit der Fakultäten*, 27.

36 Kant, *Die Streit der Fakultäten*, 23.

37 Bunun için felsefenin ve felsefe fakültelerinin merkezde olduğu bir üniversite yapılanmasına gereksinim vardır. Kant'ın fakülteler arasındaki çatışmayı ele almasının temelinde böyle bir ideal yapıya ulaşmak bulunmaktadır. Felsefeden türeyen ve özelleşen bilimlerin nesnesinin değişmesine ve tekil olmasına karşın felsefenin konu alanı genel olana, genel olarak varlığa yönelir. Bütünlüğü içinde varlığı kavramak, en geneli kavramaktır. Bilimlerin kendi başlarına birbirleri aralarındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin temellendiği kendi kurucu ilkelerini belirlemeleri ve bütünlüğe (üniversitas) ulaşmaları olanaksızdır. Tekil deney varlıkları hakkında "doğru" düşünebilmek, konuşabilmek için en başta "varlık" olma, "varlık" kavramı hakkında doğru düşünebilmek gerekir. Bilgiç, "Universitas Kavramının Kant Felsefesindeki Yeri ve Üniversite Kurumu ile İlişkisi", 139-140.

38 Kant, *Die Streit der Fakultäten*, 36.

4. Fichte, Yeni Bir Akademik Yapılanmanın Planı

Fichte'nin eğitime yaklaşımı felsefesi ile tam bir bütünlük içerisinde. Hatta kimi zaman onun felsefesinin bir eğitim felsefesi olduğu dahi ileri sürülür. Fichte'nin eğitim felsefesinde *Erziehung* ile *Bildung* arasında önemli bir ayrım söz konusudur. İlk sözcük örgün eğitime karşılık gelirken ikincisi bireyin dış dünyada diğer insanlarla bir arada eğitilmesi ile eş anlamlıdır ve Fichte'nin felsefesi daha çok ikincisine odaklanır.³⁹ Fichte'ye göre insan dış dünyada başka insanlarla bir arada olduğunda eğitim sürecine dahil olur ve bu yolla insan olur.⁴⁰ Fichte'nin sosyalleşme sürecini temel alan eğitim felsefesi kendi içerisinde eğitimin her düzeyde nasıl sürdürülmesi gerektiğine dair ipuçları barındırmaktadır. Bu eğitim süreçlerinin en yükseği ve en önemlisi ise ona göre akademik düzeyde üniversiteler aracılığı ile verilenidir. O, bu bağlamda pedagojinin gövdesini ortaöğretim kurumlarının oluşturduğunu ancak bu gövdenin yaşam özünü köklerinden, yani üniversiteden aldığını vurgular. Bu nedenle eğitim yeniden yapılandırılacaksa Fichte'ye göre bu üniversitelerden başlayarak yapılmalıdır.⁴¹

Fichte'nin üniversitenin ne olması gerektiğine ilişkin düşünceleri insanlığın ilerlemesi ve etik bir yaşam sürmesi şeklindeki felsefi ideali ile uzlaşa içindedir. O, bu uzlaşayı "Einege Vorlesungen Über die Bestimmung des Gelehrten (1794)" (Bilginin Belirlenimi Üzerine Dersler) adlı eserinde açık bir biçimde ortaya koyar ve üniversitenin akademik faaliyetlerinin yanı sıra, üniversitede ders veren akademisyenlerin her şeyden önce bir ulusun politik değil fakat kültürel inşasındaki rolüne dikkat çeker.⁴² Aynı şekilde onun "Reden an die Deuthschen Nation (1807-1808)" de (Alman Ulusuna Söylevler) vurguladığı kültür yoluyla ulusun birliğinin sağlanabileceği düşüncesi, eğitimin yüksek öğrenim düzeyindeki amaçları ile de tam bir uzlaşa içindedir.⁴³ Fichte bu eserinde yeni bir dünyada yeni bir yaşamın yeniden şekillendirilmesine vurgu yaparken, hiç şüphesiz zihninde öncelikle eğitim reformu özellikle yükseköğretim reformu bulunmaktadır.⁴⁴ Fichte'nin bir üniversitenin yapılanma biçimine ilişkin görüşleri Berlin Üniversitesi'nin kuruluşunda somutlaşır. Öyle ki Fichte 1807 yılında Prusya hükümeti tarafından kurulacak olan yeni üniversitenin nasıl organize edilmesi gerektiği ve temel amaçlarının ne olması gerektiği konusundaki görüşlerini ifade etmek üzere Berlin'e davet edilir. Hatta onun bu konuda ortaya koyduğu düşünceler daha sonra "Deduzierter Plan einer zu Berlin zu errichtenden höhern Lehranstalt (1807)" (Berlin'de Kurulacak Bir Yüksek Öğretim Kurumuna İlişkin Plan) başlığı ile yayınlanır. Fichte bu çalışması aracılığıyla bir üniversitenin nasıl yapılanması gerektiğini analiz eder.

Kültür temelli bir eğitimin bilimsel olması gerektiğini de vurgulamaktan geri kalmayan Fichte buna bağlı olarak "Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre (1794-1795)" de (Bütün Bilim Öğretisinin Temel-

39 Arı Kivela, "From Immanuel Kant to Johann Gottlieb Fichte- Concept of Education and German Idealism", in *Connections and Controversies Between Continental Educational Thinking and American Pragmatism*, eds. P. Siljander, A. Kivelä and A. Sutinen (The Netherlands: Sense Publishers, 2012), 69.

40 Kivela, "From Immanuel Kant to Johann Gottlieb Fichte- Concept of Education and German Idealism", 72.

41 Johann Gottlieb Fichte, "Deduzierter Plan einer zu Berlin zu errichtenden höhern Lehranstalt, die in gehöriger Verbindung mit einer Akademie der Wissenschaften stehe", in *Gründungstexte Johann Gottlieb Fichte Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher Wilhelm von Humboldt*, hrsg. Rüdiger vom Bruch (Berlin: Humboldt Universität, 2010), 28.

42 Purvis, *Theology and the University in Nineteenth-Century Germany*, 98.

43 David James, "Fichte's Republicanism: Education, Philosophy and The Bonds of Reason", *History of Political Thought* 35, 3 (2014): 486.

44 Arslan Topakkaya, *Fichte* (İstanbul: Say Yayınları, 2011), 133.

leri)⁴⁵ şekillendirdiği teoriyi akademik bir eğitimin olanaklılığı ile bağdaştırır ve kısaca ifade edilecek olursa üniversitenin niçin ve nasıl bir bilimsel eğitim kurumu olması gerektiğini bilime yüklediği anlam ile uzlaştırarak temellendirmeye çalışır. Fichte'nin bakış açısı ile ifade edilecek olursa felsefe bilimlerin bilimidir, bir başka ifade ile bilimin kendisidir. Buna bağlı olarak bilimsel bir eğitim felsefesiz olmaz. Felsefe bize bütünü bilgisini sunar ki zaten üniversitenin amacı da öğrenciye bütünü bilgisini kazandırabilmektir. Bütünü görmeden parçayı anlamlandırmanın zorluğu açıktır. Bilgiyi bütünlüğü içinde görmeden özel bir bilim alanında bilgi elde etmeye çalışmak bilmemekle özdeştir.⁴⁶ Fichte'nin bize söylemeye çalıştığı şey tam olarak şudur aslında: Bilginin ne olduğunu bilmeden ulaşılan şeyin bilgi olduğundan emin olamayacağımız gibi, bilgiye nasıl erişeceğimizi bilmeden de bilgi elde edemeyiz, anlamına gelmektedir. Bunun yolu da yöntemi de felsefeden geçer. Felsefe bu durumda aslında yöntemli bir düşünme biçimidir ki, bilimin başlangıcı burasıdır. Bu nedenle Fichte'nin eğitimci kimliği ile filozof kimliği bir araya getirildiğinde ortaya çıkan sonuç akademik bir eğitim kurumunun felsefenin rehberliğinde kurulması ve etkinleştirilmesi gerekliliğidir.

Felsefesinin merkezine özgürlüğü koyan Fichte üniversitelerde ortaya koyulan bilime yaklaşımında da özgürlüğü ön plana çıkarır. Bu özgürlüğü rasyonellikle iç içe geçiren Fichte'ye göre üniversite eğitimi aracılığı ile rasyonel düşünme düzeyine erişen bir birey üzerinde yasal kısıtlamaların bir anlamı olmayacaktır.⁴⁷ Bu durum dolaylı olarak kendi kontrol mekanizmalarını işletir hale gelen bir toplumun refahını da beraberinde getirecektir. Bu noktaya ulaşabilmek adına üniversitelerin nasıl dönüştürülmesi gerektiğini tartışan Fichte ilk olarak üniversitelerde profesörlerin kitaplardaki halihazırdaki bilgiyi öğrenciye aktardığı ezberci bir yaklaşımla eğitimi sürdürmesine karşı çıkar. Ona göre üniversitelerde hazır bilgi aktarılmamalı, bilgi üretilir hale getirilmelidir. Nitekim düşüncenin ve dolayısıyla bilginin özgürce üretilmediği bir kurumun üniversite adı altında var olmasının bir anlamı yoktur. Bunun yanı sıra akademi bilim ile yaşam arasındaki bağı kurmayı başarabilmelidir. Bunun yolu ise geleceğin akademisyenlerinin yaşamın gereksinimlerini görmeye alıştırılmasından geçer. Eğer akademik bilgi öğrencinin yaşamda uygulayabileceği bir niteliğe sahip değilse bu durumda bilgi niteliği taşımaz. O, bu durumu bilginin eyleme geçirilememesi ya da bilgi-eylem birliğinin kurulamaması olarak yorumlar.

Fichte bu tespitinin ardından şöyle bir soru sorar: Bir üniversite aracılığı ile bilim, özgür ve yaşama uyarlanabilir hale nasıl getirilir? Ona göre bu ancak bilim başından itibaren açık ve özgür bir bilinçle kavranırsa olanaklı olacaktır. Bunun için bilginin mekanik olmaktan çıkarılması, parçalanmışlığından uzaklaştırılması, yarar gözetilmeksizin sonsuzun gözünden görülmesi gerekir. Fichte burada öncelikle modern üniversitelerdeki bilime yaklaşım biçiminin bir eleştirisini yapar. Ona göre yararı ön plana çıkaran ve akademi uzmanlaşmış bilgilerin öğretildiği bir kuruma dönüştüren modernite bilgiyi araçsallaştırmıştır. Fichte'ye göre bilim böylesi bir anlayışla yapılmaya çalışıldığında üniversite amacından sapar. Modern dünyanın parçalanmış bilgi yığını içinde kaybolan öğrencinin bu karmaşadan kurtulması için ona göre önce genelin bilgisini kavraması gerekir. Üniversite bunu yapmadıkça kendi varoluşunu hukuksal zeminde temellendiremeyecektir.

45 Fichte'nin bu eseri, daha sonraki kullanımlarda *Wissenschaftlehre* olarak kısaltılacaktır.

46 Johann Gottlieb Fichte, *Science of Knowing: J. G. Fichte's 1804 Lectures on the Wissenschaftslehre*, trans. Walter E. Wrights (Albany: State University of New York Press, 2005), 23.

47 Kivela, "From Immanuel Kant to Johann Gottlieb Fichte- Concept of Education and German Idealism", 72.

Akademiden beklenen şey, bilginin öğretilmesi değil, bilginin nasıl öğrenileceğinin öğretilmesidir ki Fichte'ye göre bu bir sanattır.⁴⁸ Fichte'nin sonsuzun gözünden görülmesi gerekir dediği bu sanat, felsefenin ta kendisidir.⁴⁹ Bir üniversiteyi üniversite yapan ve onu diğer ortaöğretim kurumlarından ayıran şey eleştirel düşünme sanatını kullanmasıdır. Fichte'nin doğruyu yanlıştan, yararlıyı yararsızdan ayırmak, daha az önemliyi daha önemli olana tabi kılmak şeklinde nitelendirdiği bu eleştirel düşünme sanatını uygulayabilmek için üniversitede her şeyden önce bilimsel aklın bir yargı yetisi olarak kullanımını öğretilmelidir. Bunun gerçekleşebilmesi için öğretmenin öğrenciye bilgiyi nasıl kullanacağı konusunda rehberlik etmesi gerektiğini vurgulayan Fichte Sokratik yöntemin vazgeçilmezliğine ve hatta sınavların dahi Sokratik diyalog tarzında yapılması gerektiğine vurgu yapar. Ona göre akademisyen adaylarını bilim yolu ile yaşama hazırlayacak bir öğretmenin de özgür bir sanatçı ruhuna sahip olması gerekir. Bilgiyi bir sanatçı gibi ortaya koyan ve sevdiği bu sanatı öğreten bir öğretmen aracılığı ile bilim sanatı yükseklerle taşınabilir.

5. Schelling ve Akademik Çalışmanın Yöntemi

Bir toplumun şekillendirilmesinde üniversitenin kilit rol oynadığına inanan Schelling'e göre toplumu şekillendirenler, üniversitede eğitim alıp önemli etkilerde bulunan akademisyenler ve onların yetiştirdiği öğrencilerdir. Schelling, Almanya'da toplumun eğitim yolu ile kültürel biçimlenmesinin üniversitelerin yapılanmalarından olumsuz etkilendiğinin farkındadır. O, tersine çevrilmiş ve bozulmuş bu yapılanmanın yeniden düzeltilmesi gerektiği düşüncesinden ilham alan ve daha sonra "Vorlesungen über die Methode des akademischen Studiums" (Akademik Çalışmaların Yöntemi Üzerine Dersler) başlığı altında kitaplaştırılan bir ders serisi verir. Bu dersler, Almanya'da üniversitelerin kaderinin sorgulanmaya devam ettiği bir dönemde, Alman romantizminin beşiği olan Jena Üniversitesi'nde üniversiteler konusunda gündeme gelen tartışmaların bir parçasıdır.⁵⁰ Verdiği bu derslerde filozof, içinde bulunduğu akademik dünyaya ilişkin somut gözlemlerini analiz ederken yeni üniversite vizyonunu kendi felsefi sistemi ile içsel bir tutarlılık içinde ortaya koymaya çalışır.⁵¹ Schelling, konuya ilişkin olarak öncelikle üniversitelerin mevcut durumlarının ve yapılanma biçimlerinin modern dünyanın yol açtığı görünür sonuçlar ile ilişkisini ortaya koyar. Schelling'e göre burjuva toplumu genel olarak ideal ve reelin belirgin bir uyumsuzluğunu sergiler. Bunun nedeni toplumun peşinden gittiği amaçların olması gerekenden farklı olmasıdır. Burjuva toplumunda araçlar amaç olmakla kalmaz, bu araçlar fazlasıyla baskın olur. Schelling burjuva toplumunun mutlak olanın karşısında empirik amaçlar peşinde koşmak zorunda olduğu sürece gerçek bir kimlik edinemeyeceğini öne sürer ve modern üniversitelerin yapılanmalarının ideal ve reel olanın özdeşliğinin sergilendiği bir dünyayı doğurmaktan son derece uzak olduğunu vurgular. Ona göre üniversiteler de bu yaklaşımdan doğrudan etkilemekte ve hatta kendilerini bu yaşam biçimini devam ettirecek şekilde dönüştürmektedirler.⁵²

Modern dünyanın da modern üniversitenin bir yansıması olduğuna inanan Schelling'e göre bunu görebilmek için modern üniversitelerdeki bilgiye yaklaşım biçimini ortaya koymak yeterli olacaktır. Bu üniversitelerde bilgi, uzmanlaşma uğruna bütünlüğünden yoksun bırakılır ve buna bağlı olarak üniversitenin temel

48 Fichte, "Deduzierter Plan einer zu Berlin zu errichtenden höhern Lehranstalt", 12.

49 Fichte, *Science of Knowing: J. G. Fichte's 1804 Lectures on the Wissenschaftslehre*, 23.

50 Purvis, *Theology and the University in Nineteenth-Century Germany*, 91.

51 Louis Menand, Paul Reitter and Chad Wellmon eds., *The Rise of the Research University, A Sourcebook* (Chicago: University of Chicago Press, 2017), 85.

52 F.W.J. Schelling, *Sämmtliche Werke*, ed. Karl Friedrich August Schelling (Stuttgart: J.G.Cotta, 1859), I, 5, 235-236.

amaçlarından olan mutlak bilgiye erişme ideali göz ardı edilir. Bunun yanı sıra teknoloji ile ilişkilendirilen bilgi, yarar ilkesi ön plana çıkarılarak üretilir ve bilgiyi kendisi için sevme amacı ortadan kaldırılır. Bilgiye yaklaşım biçimi buna dönüştürüldüğünde onu gerçek bütünlüğün bir parçası olarak kavramak olanaksız hale gelir.⁵³ Schelling akademinin içinde bulunduğu koşullardan öncelikle profesörlerin sorumlu olduğunu iddia eder ve eleştirilerini onlara yöneltmekten çekinmez. Ona göre üniversitenin profesyonel yaşamla olan organik bağı yadsınamaz. Nitekim üniversite iş yaşamına gereksinim duyduğu araçları üretmekle sorumludur. Onun buradaki vurgusu araçların yalnızca bilim tarafından üretilmesi gerekliliğindedir. Bilimin amacı bilginin aracısız bir şekilde üretilmesidir. Eğitim yoluyla böyle bir amaca ulaşmak için bilim gereklidir. Ancak bilim, kendinde bir amaç olmak yerine salt bir araca indirildiği anda bilim olmaktan çıkar.⁵⁴ Çok iyi biliyorum ki, der Schelling, özellikle bilimi yarar bağlamında ele alan pek çok kişi üniversiteyi bilginin dönüştürülmesinde bir aracı kurum, tek hedefi her gence bilimde bugüne kadar neler başardığını öğretmek olan bir kulüp olarak görmektedir.⁵⁵ Oysa bilimin ve bilginin kendinde amaç olduğu bir durumda bu tür olumsuzluklar da kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Nitekim akademinin tek amacı da mutlak olanın bilgisidir, bunun dışında bir amacı olmamalıdır.⁵⁶

Akademiye yeni girmiş bir öğrencinin mevcut olumsuzluklardan doğrudan etkilendiğini ileri süren Schelling derslerin başlangıcında öncelikli amacının akademik dünyaya yeni girmiş olan öğrencilere üniversitenin çalışma yönteminin ne olduğunu ya da nasıl olması gerektiğini göstermek olduğunu belirtir. Farklı bir dünyaya girmiş olan öğrencinin bu ortamda yolunu şaşırması için çokça neden olduğunu ileri süren Schelling'e göre⁵⁷ öğrenci karşı karşıya kaldığı parçalanmış bilgiler yığını içerisinde hangi bilgiyi edineceğini bilemez. Onun bu kaos ortamından kurtulabilmesi ve güvenilmez düşmanlarla karşı karşıya kalmaması için doğru bir rehber gereksinimi vardır. Bu nedenle üniversitelerde akademik çalışmanın amacı, doğası ve yöntemi hakkında genel kamu eğitimi verilmesi bir gerekliliktir.⁵⁸ Schelling, öğrencinin içinde bulunduğu kaotik ortamın modern üniversitelerin yapılanma biçimi ile yakından ilişkili olduğunu öne sürer. Ona göre bütüncül bakış açısını kaybeden modern birey, akademik düzeyde bir eğitim için üniversiteye adım attığında eğitimine yine bu kayıplardan hareketle başlar. Öyle ki onun istediği şey, eğitim alacağı alanın bilgisine sahip olup o alanda uzmanlaşmaktır; çünkü temel kaygısı bir meslek ya da iş edinmektir. Öğrenci daha çok ona günün koşullarında iş olanağı sağlayacak bilimlerin eğitimini almaya yönelmektedir. Bu durum öğrencinin uzmanlaşmaya çalıştığı bilgi dalı ile bütünün bilgisi arasında ilişki kurmasına olanak vermemektedir. Bunu bir kölelik durumu olarak nitelendiren Schelling'e göre kölelikten kurtulup özgürlüğe erişmenin yolu uzmanlık bilgisinin genel bilginin içindeki yerini kavramaktan geçer.⁵⁹ Bilimde ve sanatta tikelin, yalnızca genel ve kendi içinde mutlak olanı ölçüt aldığı sürece değer taşıdığına inanan Schelling'e göre mükemmel bir avukat ya da doktor olma arayışı içinde bilginin bütünlüğünün önemini kavramaktan uzak kalan öğrenci için genel bilimler üzerinde çalışmak bir panzehir görevi görecektir.⁶⁰

53 Schelling, *Sämmtliche Werke*, I, 5, 232.

54 Purvis, *Theology and the University in Nineteenth-Century Germany*, 100.

55 Schelling, *Sämmtliche Werke*, I, 5, 232.-233.

56 Schelling, *Sämmtliche Werke*, I, 5, 236.

57 Schelling, *Sämmtliche Werke*, I, 5, 211.

58 Schelling, *Sämmtliche Werke*, I, 5, 212.

59 Schelling, *Sämmtliche Werke*, I, 5, 213.

60 Schelling, *Sämmtliche Werke*, I, 5, 212.

Felsefenin temelde olduğu bir eğitim ideali ortaya koyan Schelling'e göre parçayı bütün olmaksızın kavramak olanaksızdır ve bunu sağlayacak şey felsefedir.⁶¹ Üniversitenin bir kurum olarak adı ve amacı zaten bütünlükten gelir ve bir üniversite öğrencisinin ana hedefi Schelling için düşünce ve varlığın, ideal ve reelin, teori ve pratiğin organik bütünlüğünü kavramak olmalıdır.⁶² Bu bağlamda doğru bir akademik eğitimde bilimlerin organik birliğine yönelik bilgi, tek bir uzmanlık alanına odaklanan belirli bir eğitimden önce gelmelidir. Schelling'e göre akademinin bu ölçüt göz önünde bulundurularak yeniden inşa edilmesi gerekir. Bu inşa ise en genelin bilgisini sunan, bilimlerin bilimi olan felsefenin rehberliğinde gerçekleştirilmelidir. Çünkü insanı bütünüyle kavrayan ve doğasının her yönüne dokunan felsefe, zihni tek taraflı bir eğitimin sınırlarından kurtarmaya ve onu mutlak olanın kavrayışına yükseltmeye daha uygundur.⁶³ Bu bağlamda Schelling bilim ve felsefe arasında nasıl bir bağın bulunduğu tartışmalarına girerek tıpkı Fichte gibi felsefenin bilim olduğu noktada mutlak olanın bilgisini verdiğini ileri sürer. Schelling, mutlak olanı kavramamızı, onu ideal ve reel olanın özdeşliği olarak görmemizi sağlayan en genel ilkelerin bilimi adını verdiğimiz felsefe olmaksızın özel bilimlerin bir anlamının ve işlevinin olamayacağını derslerinde çarpıcı ifadelerle gözler önüne serer. Ona göre felsefenin sunduğu genelin bilgisi olmaksızın özel bilimlere ilişkin olarak verilen eğitim zorunlu olarak ölü, akılsız, tek taraflı ve özünde sınırlı kalacaktır.⁶⁴ Schelling'e göre Mutlak, akıl ile özdeştir ve mutlak akıl yoluyla bütünlüğün içerildiği özdeşlik kavranır hale gelir. İşte felsefe mutlak akıl yoluyla bu bütünlüğü ve özdeşliği kavramaya hizmet ettiği içindir ki üniversite eğitiminin ana çatısını oluşturmaktadır.

Sonuç

Felsefenin bilgelikle özdeş olan anlamı göz önünde bulundurulduğunda onun bilginin peşinde koşan akademi için ne denli vazgeçilmez olduğu daha iyi anlaşılabilir. İlk çağ Yunan düşüncesi ile birlikte bu bilgelik düzeyine erişmenin önemi Platon aracılığı ile en üst tondan vurgulanırken, Batı düşüncesinin ve bu düşüncenin merkezi olan akademinin felsefe ile olan bağı o günden bugüne sürekli değişerek devam etmiştir. Kimi zaman bu bağ batı orta çağında olduğu gibi akıl ikincil plana itildiği için ortadan kalkacak düzeye gelmiştir. Üniversitelerde eğitimin aracının akıl olmaktan çıkarılması her şeyden önce bütünün bilgisine erişmeye engel olur. Çünkü Kant'ın da vurguladığı gibi bütün ancak akıl aracılığı ile elde edilir ve bilim ancak bu sayede üretilir. Oysa orta çağda felsefeye ve akla biçilen rol, hakikate ulaşmada teolojiye ve bu bağlamda inanca hizmet etmek iken modern dönemde de uzmanlık bilgisi için ona hazırlık rolü atfedilmiştir. Bu yeni üniversite yapılanmasının Alman toplumu açısından yol açtığı olumsuzlukların farkında olan ve bunun aşılabilmesi için özellikle teolojinin ve sonrasında pragmatik yaklaşımların etkisi ile yerinden edilen felsefenin yeniden hak ettiği yere erişmesi gerektiğini vurgulayan Kant, Fichte ve Schelling gibi filozoflar Almanya'da akademik düzeyde bir dönüşümün ilk adımları atılmasına öncülük etmişlerdir. Bunun bir yansıması olarak ortaya çıkan üniversite vizyonu bütün bir batı üniversite kültürünü etkilemiş ve batıdaki üniversiteler Alman modeline göre yeniden düzenlenmiştir. Bugün bu düzenlemelerin bir kez daha göz ardı edilmeye başladığı ve felsefe ile akademi arasındaki zorunlu bağın yok sayıldığı bir dönem yaşanmaktadır. Bilgiyi kendinde bir amaç olarak görmekten uzaklaşan günümüz üniversite vizyonunda felsefe hak ettiği değere erişemediği gibi felsefe ile ilişkisi içerisinde bilime bakışın da olumsuz anlamda değiştiği şüphe götürmez. Bilime yüklenen

61 Schelling, *Sämtliche Werke*, I, 5, 236.

62 Schelling, *Sämtliche Werke*, I, 5, 230.

63 Schelling, *Sämtliche Werke*, I, 5, 213.

64 Schelling, *Sämtliche Werke*, I, 5, 213.

anlamın sığılığı insan yaşamının bütününde gün geçtikçe daha derinden hissedilmektedir. Bu olumsuz etkileri ortadan kaldırmak için değişen siyasi ve ekonomik düzende eğitime, özellikle de üniversite kurumları aracılığı ile verilen akademik eğitime yeniden ve geniş bir perspektiften yaklaşıması son derece önemlidir. Pragmatik bir bakış açısının dışına çıkılarak bilginin kendinde değeri üzerinde düşünölmeye başlandığında bu değişimin ilk adımı da atılmış olacaktır. Çalışmanın bütününde vurgulandığı gibi bu noktada akademinin bütünlük ruhunun göz önünde bulundurulması ve bu bütünlük ruhunun ancak felsefe ile olanaklı olduğunun bilincine erişilmesi gerekir. Felsefesiz bir insan biliminin ya da doğa biliminin başarısının olanaklı olmadığı ve bilime gerek ontolojik ve epistemolojik gerekse etik düzeyde yön veren ana unsurun felsefe olduğu anlaşıldığında akademide yeni bir dönüşüm için gerekli düşünsel zemin sağlanmış olacaktır.

Kaynakça

- Aristoteles. *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1996.
- Bathi, Timothy. "Histories of the University: Kant and Humboldt". *MLN* 102, 3 (1987): 437-460.
- Bilgiç, Meriç. "Universitas Kavramının Kant Felsefesindeki Yeri ve Üniversite Kurumu ile İlişkisi". Doktora Tezi, *Maltepe Üniversitesi*, 2011.
- Bommel, Bas van. "Between 'Bildung' and 'Wissenschaft': The 19th-Century German Ideal of Scientific Education". in *Europäische Geschichte Online*. Mainz: the Leibniz Institute of European History, 2015. <http://ieg-ego.eu/en/threads/models-and-stereotypes/germanophilia-and-germanophobia/bas-van-bommel-between-bildung-and-wissenschaft-the-19th-century-german-ideal-of-scientific-education>
- Brun, Jean. *Platon ve Akademia*, çev. İsmail Yerguz. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2007.
- Çotuksöken, Betül. *Felsefeyi Anlamak Felsefe ile Anlamak*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1995.
- Faulstich, Peter. *Aufklärung, Wissenschaft und lebensentfaltende Bildung. Geschichte und Gegenwart einer großen Hoffnung der Moderne*. Bielefeld: Transcript-Verlag, 2011.
- Fichte, Johann Gottlieb. (1807) "Deduzierter Plan einer zu Berlin zu errichtenden höhern Lehranstalt, die in gehöriger Verbindung mit einer Akademie der Wissenschaften stehe". in *Gründungstexte Johann Gottlieb Fichte Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher Wilhelm von Humboldt*, hrsgb. Rüdiger vom Bruch, 9-122. Berlin: Humboldt Universität, 2010.
- Fichte, Johann Gottlieb. *Science of Knowing: J. G. Fichte's 1804 Lectures on the Wissenschaftslehre*, trans. Walter E. Wrights. Albany: State University of New York Press, 2005.
- Gulyga, Arsenij. *Schelling, Leben und Werke*, çev. Elke Kirsten. Stuttgart: Deutsche Verlagsanstalt, 1989.
- Hofstetter, Michael J. *The Romantic Idea of University: England and Germany 1770-1850*. London: Palgrave, 2001.
- James, David. "Fichte's Republicanism: Education, Philosophy and The Bonds of Reason". *History of Political Thought* 35, 3 (2014): 485-518.
- Kant, Immanuel. (1784) "Aydınlanma Nedir? Sorusuna Yanıt", çev. Nejat Bozkurt. *Toplumbilim* 11 (2000): 17-21.
- Kant, Immanuel. (1798) *Die Streit der Fakultäten*. Hamburg: Felix Meiner, 2005. Kindle Edition.
- Kivela, Ari. "From Immanuel Kant to Johann Gottlieb Fichte- Concept of Education and German Idealism". in *Connections and Controversies Between Continental Educational Thinking and American Pragmatism*, eds. P. Siljander, A. Kivelä, A. Sutinen, 59-86. The Netherlands: Sense Publishers, 2012.
- Menand, Louis; Paul Rietter and Wellmon Chad, eds. *The Rise of the Research University A Sourcebook*. Chicago: University of Chicago Press, 2017. Kindle Edition.
- Pinkard, Terry. *German Idealism 1760-1860: The Legacy of Idealism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Platon. *Sokrates'in Savunması*, çev. Ari Çokona. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012.
- Purvis, Zachary. *Theology and the University in Nineteenth-Century Germany*. United Kingdom: Oxford University Press, 2016.
- Schelling, F.W.J. *Sämmtliche Werke*, ed. Karl Friedrich August Schelling. Stuttgart: J.G. Cotta, 1859.
- Sinanoğlu, Suat. *Türk Hümanizmi, Cilt III*. İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 1999.
- Topakkaya, Arslan. *Fichte*. İstanbul: Say Yayınları, 2011.
- Weisheipl, James A. "The Structure of the Arts Faculty in the Medieval University". *British Journal of Educational Studies* 19, 3 (1971): 263-271.
- Willinsky, John. *The Intellectual Properties of Learning: A Prehistory from Saint Jerome to John Lock*. Chicago: University of Chicago Press, 2018.